

WALDEMAR W. ŻUREK

INWENTARZ KOŚCIOŁA, PLEBANII I FOLWARKU W PARAFII MIR W 1772 ROKU

Geneza kresowej miejscowości Mir sięga połowy XIV wieku, a wiąże się ściśle z zamkiem wybudowanym na przełomie XV/XVI wieku przez starostę brzeskiego i kowieńskiego Jerzego Illinicza, herbu Korczak. Po bezpotomnej śmierci jego wnuka dobra mirskie poprzez spadek przejął Mikołaj Krzysztof Radziwiłł (Sierotka). W 1579 roku Mir otrzymał prawa miejskie na prawie magdeburskim. W 1785 roku przejeżdżał przez miasteczko król Polski Stanisław August Poniatowski.

Po rozbiore Polski w 1795 roku Mir znalazł się na terenach okupowanych przez Rosję. Miasto znane było z centrum kultury żydowskiej Jesziwa¹, które działało w latach 1815-1939. W czasie I wojny światowej Mir zajęli Niemcy, a po ich wycofaniu się w grudniu 1918 roku, bez walki przejęli go bolszewicy. W latach międzywojnia Mir powrócił do II Rzeczypospolitej. Mieściła się w nim siedziba gminy Mir. W 1939 roku połowę mieszkańców stanowili Żydzi. W czasie II wojny światowej studenci z mirskiej Jesziwy i ich wykładowcy zdołali wyjechać przed Niemcami. Resztę Niemcy wymordowali. Po II wojnie światowej Mir odpadł od Polski i znalazł się w granicach Związku Sowieckiego – Białoruskiej Socjalistycznej Republice Radzieckiej. Mieściła się w nim siedziba władz rejonu (powiatu). Od 1991 roku miasto znajduje się w granicach niepodległego państwa – Republice Białorusi.

Dr hab. WALDEMAR W. ŻUREK SDB – dyrektor Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych na Wydziale Teologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; e-mail: waldemarzurek@o2.pl

¹ Jesziwa – rodzaj wyższej szkoły talmudycznej dla nieżonatych studentów. Po ukończeniu jesziwy niektórzy otrzymywali michę, która uprawniała ich do objęcia stanowiska rabina. Największą przedwojenną jesziwą na świecie była założona w 1930 roku Jeszywas Chachmej Lublin (Lubelska Szkoła Mędrców).

Kościół katolicki p.w. św. Mikołaja, gotycko-renesansowy, fundacji księcia Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła, zbudowany został w latach 1599-1605. Świątynia została konsekrowana w 1605 roku. Jest trójnawową bazyliką z półkoliście zamkniętym prezbiterium i dwiema półokrągłymi zakrystiami. Od frontu, na osi nawy głównej, znajduje się czworoboczna wieża, pierwotnie czterokondygnacyjna, a do dziś zachowały się dwie kondygnacje. Pod kościołem znajduje się krypta grobowa. W 1710 roku kościół mirski został przebudowany, a w 1865 roku – przekazany prawosławnym. Po I wojnie światowej został zwrócony katolikom. Parafia należała do diecezji mińskiej, dekanat Nieśwież, a od 1925 roku – do utworzonej diecezji pińskiej. Po II wojnie światowej kościół został zamknięty i zrujnowany. Wiernym zwrócono go w 1990 roku.

Opis fizyczny dokumentu

„Inwentarz kościoła plebanii mirskiej i folwarku do niego należącego, nazywanego się MIRANKA, 1772”.

Księga o wymiarach 222 x 367 x 9 mm oprawiona jest w półskórek. Tekturowe okładki w grzbiecie i narożnikach oklejone są czarną skórą oraz kolorowym papierem marmurkowym. Księga wiązana jest na skórzane rzemyki. Na wierzchniej okładce naklejona jest ozdobnie wycięta kartka (80 x 50 mm) z wypisanym odręcznie tytułem: „Inwentarz 1772-1775”. Grzbiet w górnej części oklejony został dwiema białymi karteczkami: na pierwszej pismem odręcznym wypisano: „3b Inwentarz 1772-1775”, na drugiej, pismem maszynowym: „Arch. Par. Mir III/I 1772”. Na dolnej części grzbietu, oklejonej białą karteczką, zachodzącą mniej więcej na połowę płaszczyzny okładki, naniesiony jest maszynowy tekst: „Archiwum Parafii Mir, Inwentarz kościoła w Mirze z 1772 (Przekazany do Arch. Diec. w Drohiczynie przez ks. Michała Badowskiego w 1990 r.)”. Nie licząc wyklejek, księga zawiera 17 numerowanych ołówkiem kart. Karty o wym. 212 x 358 mm, sporządzone z papieru czerpanego, żeberkowego, w kolorze kremowym, opatrzone są różnymi rodzajami znaków wodnych, m.in. orła w koronie z krzyżem, tarczy herbowej, liter zwieńczonych koroną i cyfr rzymskich. Pierwsza karta zawiera dekoracyjnie wypisaną informację o treści księgi. Na kartach od 1. do 10., po obu stronach, wzdłuż krawędzi wyrysowano linie ramowe. Tekst wpisany w ramki zaczyna się od karty 2, a kończy na 10. Na kartach od 13. do 16. tekst nie został obwiedziony ramkami. Karty 11., 12. (jedna karta w kolorze niebieskim) i 17. nie są zapisane. Pismo, naniesione brązowym atramentem, znacznie pochylone w prawo, nie jest zbyt staranne. Na kartach 9. i 10. znajdują się tabele. Od 13. do 16. karty pismo, prowadzone inną ręką, czarnym atramentem, jest staranniejsze i bardziej czytelne.

Stan zachowania na dzień 14 grudnia 2016 roku

Księga poddana została zabiegom konserwatorskim. Zabrudzone karty oczyszczono mechanicznie i poddano kąpeli wodnej, a ubytki uzupełniono masą papierową i wzmocniono bibułą japońską. Pierwszą kartę powiększono do rozmiaru pozostałych. Wszystkie karty wzmocniono klejem metylocelulozowym. Dokument otrzymał wyklejki, które chronią zabytkowe karty przed uszkodzeniem. Wykonana została nowa oprawa, z zachowaniem oryginalnych elementów poprzedniej. Księga zabezpieczona jest teczką z tektury.

TEKST KSIĘGI

„Inwentarz kościoła, plebanii mirskiej i folwarku do niego należącego, nazywającego się Miranka, przeze mnie, ks. Stanisława Sobolewskiego, plebana i dziekana nowogrodzkiego w czasie podania Imci ks. Józefowi Dowojnie Sylwestrowiczowi, plebanowi stokliskiemu i proboszczowi mirskiemu, S[anct]ae Th[eologi]ae doktorowi Ord[i]n[i]s Praedic[atoru]m² zweryfikowany. Anno Domini 1772; Men[se] Iunio 10”³.

Fabryka kościelna

Kościół murowany z dwiema kopułami, jedną wielką, ale opadłą, drugą, mniejszą, blachą <i> żerściami niedawno pokryto. Kryty ten kościół dachówką nową, kaplica zaś jego starą; sklepienie w tym kościele znacznie się porysowało, posadzka zaś częścią z nagrobków i tablic marmurowych, częścią z cegieł rozpadłych i pobitych; drzwi do kruchty tego kościoła są stolarskiej roboty, podwójne, na zawiasach, z furtą, do kościoła zaś samego drzwi dwoje podwójnych, jedno zuhaskie⁴, już zrujnowane, drugie stolarskiej roboty, jeszcze całe, zamykające się na zamki wiszące. Okien wielkich na wyższej kondygnacji dwanaście, z których jedno za wielkim ołtarzem całe deskami zabite i niedawno na nowo restaurowane, na niższej zaś kondygnacji okien małych okrągłych dziewięć, a w kruchcie⁵ dwa

² *Ordinis Praedicatorum* (łac.) – Zakonu Kaznodziejskiego (dominikanów).

³ Oryginał znajduje się w Archiwum Diecezjalnym w Drohiczynie, Zespół Archiwum Parafii Mir, sygn. III/J/2 (przekazany do Archiwum Diecezjalnego w Drohiczynie przez ks. Michała Badowskiego w 1990 roku).

⁴ Zuhalskie – prawdopodobnie: zamykane na zamek (niem. *Zuhalt*).

⁵ Kruchta (z niem. *Gruft*) – przedsionek kościoła w formie wyodrębnionego pomieszczenia wewnątrz budynku lub osobnej parterowej przybudówki.

także nowych. Facjata⁶ tego kościoła o jednej wieży, na której kopuła do szczytu zrujnowana. Mała zaś kopułka zupełnie zreperowana *ad cornu epistolae*⁷ w tymże kościele jest na kształt skarbu, gdzie *supellectilia*⁸ kościoła chowają się. Drzwi do niej na zawiasach z wewnętrznym zamkiem i oknem, kratą żelazną obwarowanym, na tej zakrystii znajduje się łuk⁹ fundatora w drugiej kondygnacji do Mszy słuchania z oknami dwoma na cmentarz zabitemi deskami, a z oknem jednym na kościół z kratą snycerską¹⁰ *ex opposito*¹¹ skarbczyka, to jest *ad cornu Evangelii*¹² jest zakrystia tejże samej ze wszystkim, co i skarbiec struktury¹³, dach na nim porujnowany z kopułkami. W skarbczyku jest szafa do chowania ornatów z szufladami i z szafkami na wierzchu do chowania srebra kościelnego. Przy tej szafie skrzynia do chowania bielizny kościelnej. W zakrystii zaś stół do ubierania się kapłanom i szafa do chowania ksiąg kościelnych. Pod pawimentem¹⁴ tego kościoła jest sklepik¹⁵ grobowy wielki. Drzwi do niego drewniane, bez schodów. Okno jedne z prętem żelaznym na cmentarz. Chór w tymże kościele z pozytywem porujnowany, ze wszystkim wielkiej potrzebujący reparacji.

Ołtarze

W tymże kościele znajduje się naprzód wielki snycerskiej roboty ołtarz, różnemi kolorami malowany z trzema kondygnacjami, z stołem murowanym i z czterema gradusami¹⁶. Po tych kondygnacjach przy obrazach różnych stoją statui SS [świętych] rżnięte.

Tabernaculum

Już jest *pro conservando Sanctissimo*¹⁷ snycerskiej roboty z drzwiczkami na żelaznych zawiasach i zamkiem wewnętrznym, różnemi kolorami malowane.

⁶ Facjata (z wł. *faciatta*) – pomieszczenie mieszkalne na poddaszu z oknami w dachu, ujętymi w ścianki i nakrytymi własnym daszkiem.

⁷ *Ad cornu epistolae* (łac.) – od rogu epistoły.

⁸ *Supellectilia* (łac.) – sprzęty, wyposażenie.

⁹ Łuk – określenie rodzaju balkonu lub wykuszu dla fundatora kościoła.

¹⁰ Snycerską (z niem. *Schnitzerei*) – tzn. rzeźbioną (zazwyczaj w drewnie).

¹¹ *Ex opposito* – naprzeciwko.

¹² *Ad cornu Evangelii* (łac.) – od rogu Ewangelii.

¹³ Tzn.: budowy.

¹⁴ Pawiment (łac. *pavimentum*) – podłoga, posadzka.

¹⁵ Sklepik – tu: piwnica, krypta.

¹⁶ *Gradus* (łac.) – tu: stopień.

¹⁷ *Pro conservando Sanctissimo* (łac.) – do przechowywania Najświętszego Sakramentu.

Drugi ołtarz *Beatissimae*

Częścią złożony, częścią malowany, roboty snycerskiej. Na obrazie szata jest srebrna, wyślacana częściami. Tabliczek srebrnych dwie, z dwoma nogami srebrnymi. Klucz wielki od bram miejskich srebrny. Pereł na tym obrazie różnych sznurków czternaście, z dwoma obrączkami złotymi, koralów, sznurków pięć z dwoma obrączkami srebrnymi, zausznice bursztynowe we złoto oprawne, z obrączką srebrną poślacaną. *Item*¹⁸ znowu tabliczka w figurze¹⁹ serca jedna, aniołów z szatami srebrnymi cztery, u dwóch są korony srebrne, na wierzchu tego obrazu jest także korona srebrna, do tegoż ołtarza są aniołowie srebrni z lichtarzykami trzy.

Trzeci ołtarz

Ś[więtego] Antoniego z Padwy obraz; na nim w twarzy farba zlaźła, sukienka u tego obrazu jest srebrna, z tabliczkami srebrnymi różnej figury ośmiu roboty snycerskiej.

Czwarty obraz²⁰ św. Jana Nepomucena

Cały z drzewa, snycerskiej roboty, na obrazie szata srebrna, częścią poślacana, z bretem²¹ srebrnym poślacanym, na nim tabliczek trzy i krzyżyk z łańcuszkiem miksturowej materii.

Piąty ołtarz wyrażający Trójcy Ś[więtej] z złotem malowanym, prostej stolarskiej roboty.

Szósty ołtarz Pana Jezusa Ukrzyżowanego. Snycerskiej roboty, cały z drzewa, na nim korona srebrna z tabliczkami siedmiu i gwiazdeczek trzy srebrnych.

Baptisterium²² niedaleko kratek *ad cornu Evangelii*²³ stoi, snycerskiej roboty marmurowym kolorem malowane mając przy sobie pręty żelazne do zasuwania wierzchu i naczynie miedziane dla wody chrzcielnej na postumencie stojące.

¹⁸ *Item* (łac.) – także, ponadto.

¹⁹ W figurze – tu: w kształcie.

²⁰ Winno być: ołtarz.

²¹ Bret (z niem. *Breite*) – pas, płat, bryt.

²² *Baptisterium* (łac.) – chrzcielnica.

Olea sacra²⁴ tego roku prokurowane²⁵, mają dla siebie szafkę w murze wybitą niedaleko baptysterium, w niej drzwiczka [sic] na zawiasach z zameczkiem wewnętrznym. Konserwują się te olea w wasculach²⁶ cynowych należycie.

Obrazy różne. Jest statua rżnięta Pana Jezusa do antokolskiej²⁷ podobna, w końcu ławek krzyż z figurą Zbawiciela Pana na ścianie zawieszony.

Drugi krzyż także, którego do processyi używają. Figura *Resurrectionis Christi Domini*²⁸, figura *Immaculatae Conceptionis Beatissimae*²⁹, wszystkie snycerskiej roboty. Item pięć [?] krucifiksów tejże roboty i ołtarzyk bratni[?], który podczas processyi «noszą». Obrazów zaś różnych na płótnie malowanych, różnie przybitych po ścianach piętnaście.

Ławki kościelne. Oprócz wielkich ławek, które są w pośrodku [sic] kościoła jest ambona kaznodziejska snycerskiej roboty i katedra promotorska. Ławki dwie pod chórem, ławki *alias stalla*³⁰ przy kratkach ołtarza wielkiego. Konfesjonałów dwa. Krzesło suknem czerwonym obite, wszystkie stolarskiej roboty.

Sprzęt zakrystyjny. Lustro urzeckie³¹ nad stołem do ubierania się kapłanom. Pulpit drewniany. Lichtarzów drewnianych dwa. Jeden postawny na Wielką Sobotę, drugi zwyczajny na lamentacje. Żelazko do pieczenia opłatków. Dwa *item* żelazka, jedno do wyrżnięcia hostii, drugie do wyrżnięcia komunikantów. Szczy<p>ców starych dwoje, nożyczki, sitko do przesiania komunikantów.

Srebro kościelne. Monstrancja srebrna suto pozłocista z promieniami i krzyżkiem, kamieniami różnego koloru sadzona. Puszek srebrnych *pro conservando Sanctissimo*³² *intra et ab extra*³³ pozłocistych dwie, kielichów srebrnych także *intra*

²³ *Ad cornu Evangelii* (łac.) – po stronie Ewangelii (przy rogu ołtarza).

²⁴ *Olea sacra* (łac.) – oleje święte.

²⁵ *Prokurowane* (łac.) – sporządzane.

²⁶ W wasculach (z łac. *vascula*) – naczynkach, ampułkach.

²⁷ Antokolskiej – mowa o figurze z kościoła Świętych Apostołów Piotra i Pawła na Antokolu w Wilnie.

²⁸ *Resurrectionis Christi Domini* (łac.) – Zmartwychwstania Chrystusa Pana.

²⁹ *Immaculatae Conceptionis Beatissimae* (łac.) – Niepokalanego Poczęcia Najświętszej [Maryi] Panny].

³⁰ *Alias stalla* (łac.) – czyli stalle.

³¹ Urzeckie – wzbudzające podziw, zachwyty.

³² *Pro conservando Sanctissimo* (łac.) – do przechowywania Najświętszego Sakramentu.

et ab extra pozłocistych, razem z patynami³⁴ cztery. Piąty takiejże formy, ale mniejszy, z patyną i wierzchem tak, jak do puszki. Szósty wewnątrz tył<k>o pozłożony z taką patyną. *Item* dwie srebrne patyny, całe złocone, mające na sobie wierzchy do zamknięcia *pro deferendo viatico*³⁵ do chorych. Relikwiarz srebrny z Drzewem Krzyża Ś[więtego]. Trybularz³⁶ srebrny z łańcuchami takiemiż, łódka do niego srebrna z taką do niego łyżeczką na kadzidło. Lampa srebrna duża wisząca przed wielkim ołtarzem. Lampa mniejsza, wisząca, srebrna przed ołtarzem *Beatissimae*³⁷. Ampulek srebrnych popsutych z tacą także dwie, łamanego srebra cząstka.

Mosiąc kościelny. Lichtarzów mosiężnych dwa, kociołek mosiężny na święconą wodę i jeden krzyżyk mosiężny niby pacyfikał, rdzą zjedzony. Trybularzów mosiężnych bez łańcuchów trzy, których jeszcze nigdy nie używano.

Spiz kościelny. Lichtarza spizowego *alias*³⁸ *lychna* [?] sztuk 2. Lampa z białej blachy wisząca przed ołtarzem ś. Antoniego, druga znowu także, która przed ołtarzem Pana Jezusa Antokolskiego tamże i promienia blaszane.

Cyna kościelna. Lichtarzów cynowych oraz [...] sześć, brackich dwadzieścia. Lichtarzów mniejszych nowych dwa. Lichtarzów cynowych maleńkich *ad tabernaculum*³⁹ trzy, jeden z nich popsowany. Lavacrum w zakrystii cynowe, stare i popsute. Ampulek cynowych z tacami dobrych par dwie, a dwie pary popsutych bez tac. Naczynko cynowe do soli święconej.

Ornaty białe

Pierwszy ornat. Ornat chińskiej materii bogatej na dnie zielonym w kwiaty złote i srebrne, galonem⁴⁰ szemierowany złotym, we śródku [sic] szerokim, wko-

³³ *Intra et ab extra* (łac.) – wewnątrz i od zewnątrz.

³⁴ Patynami – patenami.

³⁵ *Deferendo viatico* (łac.) – na wiatyk do zanoszenia.

³⁶ Trybularz (z łac. *turibulum*), kadzielnica – naczynie liturgiczne służące do okadzania liturgicznego. Wykonywane ze złota, srebra, brązu, miedzi lub innego metalu, niekiedy zdobione drogocennymi kamieniami. Ma przykrywkę zawieszoną na jednym z trzech lub czterech łańcuszków, zakończonych odpowiednim uchwytem. Z kadzielnicą związane jest naczynie na kadzidło, zwane ze względu na swój kształt łódką (łac. *navicula*).

³⁷ *Beatissimae* (łac.) – Najświętszej [sc. Maryi Panny].

³⁸ *Alias* (łac.) – czyli.

³⁹ *Ad tabernaculum* (łac.) – do tabernakulum.

⁴⁰ Galon – taśma tkana lub pleciona z nitek metalowych lub metalizowanych, służąca głównie do obszywania mundurów, liberii, szat liturgicznych.

ło zaś węższy. Szamerowany⁴¹ galonem złotym. Podszyty astrachaniem⁴² niebieskim z stułą i manipularzem, bogatej materii, bez galonu.

Drugi ornat. Angielskiej materii koloru turkusowego, w kwiaty ze srebrem z kompaną srebrną, podszyty kitajką⁴³ czerwoną, stułą i manipularz oblamowane szychem⁴⁴ białym. Podszyte kitajką błękitną. Bursa i palka obramowane galonikiem szachowym złotym.

Trzeci ornat. Ałsowy niebieski, z kolumną białą, w kwiaty, ze srebrem, krepinami [?] oblamowane. Podszyty kitajem niebieskim, ma wszystkie swoje należytności do ornatu.

Czwarty ornat. Partyrowy w kwiaty srebrno galonikiem, stychem srebrnym oblamowane. Podszyty astrachaniem niebieskim z stułą, manipularzem i bursą, podszyte kitajką, oblamowane szychem białym.

Piąty ornat. Gredeturowy⁴⁵ z blaszką białą w kostki oblamowany galonikiem srebrnym, podszyty astrachaniem granatowym, ma stułę, manipularz, palkę, bursę tej samej materii, welum z takowej złotej materii, oblamowany galonikiem szachowym złotym.

Szósty ornat. Kafowy w kwiaty srebrne z kolumną szychową, szytą oblamowaną kompanką⁴⁶ szychową białą, podszyty astrachaniem granatowym, ma stułę, manipularz, bursę i palkę z teje samej materii, wellum zaś lamowy biały, oblamowany kitajkiem szychowym białym.

Siódmy ornat. Adamaszkowy z kolumną złotą lamową, galonikiem srebrnym oblamowany, podszyty astrachaniem niebieskim. Ma manipularz, stułę, bursę, palkę teje samej materii, oblamowane galonikami szychowymi żółtymi, podszyte kitajką szychową.

⁴¹ Szamerować – obszywać coś dla ozdoby galonem, sznurem.

⁴² Astrachania – tkanina, rodzaj pluszu o podstawie bawełnianej z okrywą włosową z przędzy moherowej.

⁴³ Kitajka – cienka, dosyć gęsta, gładka tkanina jedwabna o splocie płóciennym, jednobarwna lub mieniąca się. Najprostsza i najpospolitsza z tkanin jedwabnych, cieńsza i gorsza gatunkowo od tary.

⁴⁴ Szych – fałszywe złoto lub srebro używane do wyrobu galonów, haftów itp.; przędza (nitka) lniana lub bawełniana okręcona spiralnie paseczkiem miedzianym posrebrzonym lub pozłoconym, używana do haftów i wyrobów pasmanteryjnych; np. miedziany, srebrny szych.

⁴⁵ Gredetur, gradytur, gredytur, grodytur, drodetur (z franc. *gros de Tours*) – gęsta tkanina jedwabna o splocie grodeturu, rodzaj kitajki średniej grubości, barwiona na różne kolory, czasem wzorzysta (broszowanie). Importowana z Francji (m.in. z Tours) od XVI wieku, w 2 połowie XVIII wieku wytwarzana w manufakturze grodzieńskiej. Używana jako odzieżowa, niekiedy jako tło do haftów i do szat liturgicznych.

⁴⁶ Kampanka, kampana, kompana – rodzaj wąskiej koronki klockowej wykonywanej przy zastosowaniu najłatwiejszych przepłotów koronkowych. Produkowana była we Francji w XVII-XVIII wieku, w Polsce w XVIII wieku.

Ósmy ornat. Półpartyrowy, z kolumną zieloną tejże materii, oblamowany kompanką szychową żółtą, podszyty astrachaniem granatowym; nie ma co do dalszej potrzeby.

Ornaty czerwone

Pierwszy ornat. Czerwony, aksamitny z kolumną białą bogatej materii. Galonem złotym szamerowany we śródku [sic]. Wkoło zaś [...] galonikiem złotym, oblamowany, podszyty astrachaniem granatowym, ma wszystkie potrzeby, co należy do ornatu.

Drugi ornat. Czerwony aksamitny z tusem⁴⁷ srebrnym, kompanką srebrną oblamowany, podszyty kitajką niebieską. Ma wszystkie należytości szychem żółtym oblamowane.

Trzeci ornat. Czerwony aksamitny, cały galonem złotym szamerowany, we przodku w koło zaś większym galonem złotym oblamowany. Podszyty astrachaniem granatowym. Stuła, manipularz, bursa, palka, wellum tejże materii oblamowane galonem szychowym żółtym, podszyte astrachaniem granatowym.

Czwarty ornat. Czerwony adamaszkowy, w kwiaty żółte, kolumną zieloną tabinową. Oblamowany kompanką srebrną, podszyty astrachaniem granatowym, ma tylko stułę i manipularz, oblamowane kompanką srebrną, podszyte kitajką kaffową.

Piąty ornat. Czerwony gredeturowy w kostki, z kolumną siarczystą w kwiaty, oblamowany kompanką szychową białą, podszyty astrachaniem niebieskim. Manipularz, stuła, bursa, palka i wellum są siarczystej materii, oblamowane kompanką srebrną, vellum podszyte kitajką kaffową.

Szósty ornat. Czerwony gredeturowy w kostki, z kolumną żółtą lamową, oblamowany galonikiem szychowym żółtym, podszyty astrachaniem niebieskim, ma tylko stułę i manipularz tejże materii.

Siódmy ornat. Adamaszkowy czerwony z kolumną żółtą lamową, oblamowany galonikiem srebrnym, podszyty astrachaniem granatowym; stuła i manipularz oblamowane kompanką szychową żółtą, podszyte kitajką kaffową, bursa oblamowana galonikiem srebrnym, palka oblamowana kompanką jedwabną białą, wellum oblamowany galonikiem szychowym białym. Podszyte astrachaniem granatowym.

⁴⁷ *Tussah* (z bengalskiego *tassa*) – surowe włókno jedwabne, otrzymywane z kikonów jedwabnika dębowego; jedwab tussowy.

Ornaty zielone

Pierwszy ornat. Zielony partyrowy w kwiaty złote i srebrne, z kolumną różową w kwiatki ze srebrem; galonikiem złotym, szamerowany we śródzie [sic], w koło zaś oblamowany kompaną szychową żółtą, podszyty astrachaniem niebieskim. Ma stułę, manipularz, palkę, bursę i welum, oblamowane kompanką srebrną, podszyte kitajką żółtą.

Drugi ornat. Zielony, tabinowy, z kolumną aksamitną czerwoną, kompanką złotą na przodku, oblamowany kompanką szychową żółtą, podszyty astrachaniem niebieskim, ma stułę, manipularz, podszyte kitajką kaffową; palka i bursa oblamowane kompanką szychową żółtą, podszyte astrachaniem granatowym.

Ornaty fioletowe

Pierwszy ornat. Fioletowy, z pufu bogatego perskiego, z kolumną różową w kwiaty ze srebrem, oblamowany galonikiem srebrnym, podszyty astrachaniem niebieskim; ma stułę, bursę i palkę oblamowane kompanką srebrną. Podszyty astrachaniem niebieskim tejże materii.

Drugi ornat. Fioletowy, partyrowy, z kolumną pufu perskiego bogatego. Kompanką srebrną we śródku [sic], oblamowany galonikiem srebrnym, podszyty astrachaniem niebieskim, nie ma nic co do dalszej potrzeby.

Trzeci ornat. Fioletowy, tertynelowy⁴⁸ z kolumną adamaszkową białą, kompanką szychową żółtą oblamowany, podszyty astrachaniem popielatym. Ma stułę, manipularz, palkę, bursę i wellum oblamowane kompanką szychową żółtą, podszyty kitajką czerwoną.

Czwarty ornat. Fioletowy, z kolumną czerwoną w kwiatki oblamowane szychową kompanką żółtą, podszyty astrachaniem czerwonym. Ma stułę i manipularz tylko podszyte kitajką kaffową.

Piąty ornat. Fioletowy, kafowy, w kwiaty ze srebrną kolumną aksamitną, czerwoną, kompana srebrna we śródku [sic], w koło zaś oblamowany galonikiem srebrnym, podszyty astrachaniem niebieskim, z stułą i manipularzem.

Ornaty czarne

Pierwszy ornat czarny, aksamitny cały, kompanką szychową oblamowany, podszyty kitajką czerwoną, ma wszelką należytość.

Drugi ornat czarny, aksamitny, z kolumną szytą we kwiaty na dnie gredyturowym czarnym, oblamowany kompanką szychową żółtą, astrachaniem niebieskim podszyty, ze wszystkimi należytościami.

⁴⁸ Najprawdopodobniej chodzi o materiał tetra – lekka tkanina, zwykle bawełniana.

Trzeci ornat czarny, gredyturowy, z kolumną adamaszkową białą, galonem szychowym białym, we szrodku [sic] oblamowany kompanką jedwabną białą, podszyty astrachaniem żółtym, ze wszelką należytością.

Czwarty ornat czarny, gredyturowy, z kolumną różową w kwiaty, kompanką szychową żółtą oblamowany, podszyty astrachaniem czarnym, ze wszelką należytością.

Apparat Ritus graeci jeden, materii francuskiej, białej, w kwiaty z kolumną lamową żółtą, oblamowany kompanką jedwabną żółtą. Podszyty astrachaniem granatowym, ze wszelką należytością.

Kappy. Pierwsza aksamitna, czerwona, z listwami białymi, bogatej materii, galonem złotym szamerowana, podszyta astrachaniem granatowym.

Druga kapp lamowa żółta z listwami aksamitnymi czerwonymi, z galonikiem srebrnym, podszyty astrachaniem granatowym.

Trzecia kapp tabinowa zielona, z listwami złotymi drogetowemi, oblamowana kompanką białą jedwabną, podszyta astrachaniem czerwonym, brzegi podszyte kitajką fioletową.

Czwarta kapp gredyturowa czarna z listwami aksamitu czarnego, galonem szychowym żółtym oblamowana, podszyta astrachaniem granatowym.

Piąta kapp gredyturowa czarna, z listwami adamaszkowemi białymi, podszyta astrachaniem czarnym.

Dalmatyki dwie tylko ich jest z aksamitu czerwonego, z kolumnami białymi materii bogatej, galonem sutym szamerowane, oblamowane galonikiem węższym w koło, podszyte astrachaniem granatowym, mają stułę jedną i manipularzów dwa.

Antepedium pierwsze. Aksamitne czerwone z kolumnami dwoma żółtymi lamowemi, oblamowane galonikiem szychowym żółtym, podszyte płótnem szarym surowym.

Antepedium drugie z adamaszku białego z kolumną czerwoną tasiemką jedwabną lamowane.

Antepedium trzecie, aksamitne, czarne, z kolumnami adamaszkowymi białymi, oblamowane galonikiem szychowym białym.

Drobiazgi inne kościelne. Biretów aksamitnych trzy, pasków włóczkowych cztery, burs *pro deferendo viatico infirmis*, białej materii bogatej, dwie; zasłonka gazowa, jedwabiem wyszywana, do zakrycia *Sanctissimi* w monstrancji. Jest tam druga do tegoż z gazy strzyżonej, poduszka pod mszał telhowa [?] jedna, stara, sukiennych zaś czerwonych dwie, włóczkowych starych dwie, kamień duży do konserwowania⁴⁹ wody święconej w babiniecu⁵⁰.

⁴⁹ Konserwowania (z łac. *conservare*) – tu: przechowywania.

⁵⁰ Babiniec – przedsiónek kościoła, kruchta.

Zasłonki różne. 1mo Zasłonka rąbku grubego w paski czerwone. 2do Zasłonka duża z kitajki czerwonej z kolumną na krzyż, z kitajki białej robiona, cierniową koronę wyrażająca. 3tio Para zasłonek białych z kitajki w paski niegdyś różowej. 4to Para zasłonek małych z kitajki francuskiej różowej także niegdyś. 5to Para zasłonek z atłasu majowego koloru. 6to Para zasłonek gredyturowych koloru blamarentowego⁵¹ z listwami kitajki czerwonej. 7mo Zasłonki grubego także rąbku <w> dwie miejsca wyszywane. 8vo Zasłonek gazy wystrzyganej par dwie. 9vo Zasłonki z kitajki w paski. 10mo Zasłonek para nowych z kitajki czerwonej, kompaną srebrną.

Baldachimy. Jest tylko dwa, jeden adamaszkowy, czerwony, porysowany, o dwóch rękawiczkach [czyli drążkach do noszenia]; drugi z bogatej materii, kitajką błękitną podszyty, o jednej rękawicy.

Sukna kościelne. Sukno amarantowe francuskie we trzy brety z pięciu orłami herbowymi Radziwiłłowskimi, podszyte szarym płótnem.

Całun z sukna pąsowego francuskiego we trzy brety z krzyżem granatowym. Po śródku [sic] wzdłuż luki sześć wersów, półszosta łokcia tegoż sukna samego przykrycia do ławek z fręzlą włóczkową z większych i mniejszych sztuk 6 łokci, znajduje się w nich 26, plisa karmazynowa z cynkami czarnymi do nakrycia w zakrystii stołu. Sukno kurnowe [?] pąsowe na trzy brety, na gradusy wielkiego ołtarza, zawiera w sobie łokci 22 bez ćwierci. Sukno drugie we dwa brety tegoż koloru i gatunku, zawiera w sobie łokci jedenaście. Sukno trzecie we dwa brety tegoż koloru i gatunku, zawiera w sobie łokci pięćdziesiąt. Sukno czwarte we dwa brety tegoż koloru i gatunku, wzdłuż łokci cztery bez ćwierci, a wszere trzy łokcie bez ćwierci [sic]. Sukno czerwone z frązlą jedwabną stare, wytarte, do przykrycia wielkiego ołtarza, zawiera w sobie łokci dwa i ćwierć jedną.

Bielizna kościelna. Korporałów szwabskich 15, puryfikaterzów szwabskich i holenderskich 30, obrusów holenderskich z Luwan⁵² dywan do ołtarzów już zbutwiałych i starych, szwabskich i tkackich⁵³ 34, alb szwabskich i tkackich 10. Komż holenderskich dla księży trzy, komża jedna rąbkowa. Komeżek chłopięckich tkackich do służenia w kościele 10. Ręcznik duży podgórski jeden. Ręczników małych do ołtarzów dwa. Humerałów⁵⁴ różnych 12. Alba rąbkowa, stara jedna.

⁵¹ Blamarentowy – kolor czerwono-różowy, rozbielony.

⁵² Luwan – być może chodzi tu o miejscowość Louvain w dzisiejszej Belgii.

⁵³ Tkać – sporządzać tkaninę, wyrób z przędzy na krosnach, przeplatając nitki osnowy nitkami wątku, np. tkać kilim z wełny.

⁵⁴ Humerał (z łac. *humerales* bark, ramię) – chusta na szyję i ramiona kapłana, zakładana pod albę.

Wela⁵⁵ różne. Welów do przykrycia krucyfiksów pięć. Kwefków⁵⁶ czarnych do okrywania krzyżów cztery. Kwef duży, stary, do pokrycia półek, jeden.

Cmentarz od rynku murem, a zaś dalej około z brusowego⁵⁷ drzewa parkanem jest ogrodzony; od domu plebańskiego parkan z balasami już zbutwialemi. Furtka u tego parkanu, idąc z cmentarza do plebanii, na zawiasach z drzwiami, klamką, antabą⁵⁸ i zasuwką żelazną. Między tymże parkanem w tyle kościoła jest kościennica⁵⁹ brusowana okrągła, o sześciu węglach. Drzwi do niej na żelaznych zawiasach z probojem z podwórza i zaszczipką, kryta ta kościennica również z parkanem gontami.

Dzwony. Wchodząc na cmentarz z rynku, jest furta murowana, duża, z kratą żelazną na dole; po bokach tejże furty jest <mur> wyprowadzony w górę, dachówkami pokryty, ale dużą starością nadwątlony. Na tym tedy murze wisi dzwonów pięć, jeden z nich, największy, nazwany „Radziwiłł”. Drugi, trochę mniejszy, imieniem „Kazimierz”. Trzeci jeszcze mniejszy, „różańcowy” zowią. Czwarty i piąty, coraz mniejsze, bez imienia.

Dzwonki. W kościele samym jeden jest wiszący przy zakrystii. Dwa większe, niedawno sporządzone do wielkiego ołtarza, innych do różnych ołtarzów jest 6, popsowanych, *alias* rozbitych jest z pięć.

Portatyłe⁶⁰. Połamanych jest dwa, całych zaś 5 tylko, u różnych ołtarzów.

Księgi kościelne. Mszałów nowych w czerwonej oprawie dwa; mszałów starych dużo nadpsowanych trzy. Mszalików rekwalnych, nadartych, trzy; agenda Piotrkowska popsowana jedna, agendka mała dobra jedna, druga stara. Brewiarz na cztery części podzielony we dwóch tomikach, tylko zmieszany. Brewiarzów starych, podartych, dwa; ewangeliczka stara jedna.

Dom plebański. Niedaleko kościoła tuż zaraz jest i dom plebański murowany, do którego wchodząc, jest brama murowana mająca w sobie wrota na biegunach

⁵⁵ Wela (z łac. *velum*, pl. *vela*) – welon, okrycie.

⁵⁶ Kwefki, kwefy (z franc. *coiffe*) – zasłony.

⁵⁷ Brus (w budownictwie) – grube drzewo budulcowe, z lekka opiłowane.

⁵⁸ Antaba – metalowa sztaba umacniająca zamknięcie bramy, drzwi. Przystarzałe – metalowy uchwyt na bramkach, drzwiach lub furtkach, służący także za kołatkę.

⁵⁹ Kościennica – kostnica.

⁶⁰ Portatyl (łac. *portatilis* – przenośny) – niewielki ołtarz przenośny służący do sprawowania Eucharystii poza świątynią: w podróży, w czasie wojny, na polowaniu, w więzieniu. Jego początki sięgają III wieku. Od połowy IV wieku umieszczano w ołtarzach i portatyłach relikwie osób świętych. Od 1892 roku musiał zawierać relikwie co najmniej męczenników, a prawo jego konsekracji przysługiwało jedynie biskupowi. Po odnowie liturgii przez Sobór Watykański II obowiązek stosowania portatyli został zniesiony. Zob. K. CICHON, *Portatyl*, EK, t. 16, Lublin 2012, kol. 7-10.

z tarcic, żelaznemi gwoździami obite, z furtką małą na żelaznych zawiasach, zaszczepką i klamką żelazną. Drąg jest teraz okowany do zawarcia tych wrót, z zamkiem wiszącym.

Przy bramie tuż i kamienica, bo razem z bramą złączona na dwa piętra, do której w sieniach wchodząc, są drzwi podwójne na zawiasach z zaszczepką i okno nad drzwiami z dwoma oraz okienkami po obu bokach bez szkła. Okno zaś nad drzwiami ze szkłem, niedawno reperowane. Posadzka w tych sieniach z cegieł, sufit sklepiony, po prawej ręce idąc, są drzwi na zawiasach z zamkiem wewnętrznym do izby z zaszczepką, w której izbie jest piec z kafel zielonych, porujnowany. Okna trzy są duże, nadświetlone; z tej izby są drzwi stolarskiej roboty na zawiasach do komory, u których drzwi jest zaszczepka z probojem i zamkiem wewnętrznym, w komorze tej okna są dwa i piec z kominkiem różnych kafel. Posadzka ta w izbie, jako i w komorze, jest z cegieł, sufity z tarcic z belkami, powróciwszy z tej izby znowu do sieni naprzeciw, była, ale dawno zrujnowana, razem z komorą kuchenka; tam teraz w pierwszej izbie, a w komorze izba dla czeladzi niedawno rekrutowana piecem piekarskim. Przy tejże izbie kuchennej, idąc na drugie piętro, są schody, na których kilka postąpiwszy gradusów, są drzwi stare na zawiasach żelaznych i z zaszczepką. *Ab intra*⁶¹ za tymi drzwiami idąc wyżej, są także schody balasami opasane. W tych sieniach posadzka z cegieł i okno jedno ze szkłem, niedawno zrobione. Z tych sieni po lewej ręce są drzwi stolarskiej roboty na zawiasach żelaznych z zamkiem wewnętrznym, do izby, w której piec z kafel białych podzielony na komory, z dwoma kominkami.

Okien trzy, krzesła stare, skórą obite, taborety dwa, suknem niebieskim obite. Szafka w murze wybita ze szklanymi drzwiczkami i zameczkami. Z tej izby są dwoje drzwi, jedno na żelaznych zawiasach do altanki – gdzie są trzy okna, drugie do komory z okienkiem z tafli, niedawno zrobionym, na zawiasach żelaznych, z zamkiem wewnętrznym; w której dwa okna i szafka w murze wykowana, z drzwiczkami szklanymi. Posadzka w komorze, altance i izbie jest z cegieł, sufit zaś w altance sklepiony, a w izbie i w komorze z tarcic grubo tynkowane. Wyszędłszy znowu do sieni z izby znajdującej się naprzeciw, dębowe drzwi na zawiasach żelaznych z zamkiem wewnętrznym do izby stołowej, która ze wszystkim zszyrowana [?]. Z tej izby stołowej są drzwi do alkowego⁶² pokoju, na zawiasach żelaznych, z zamkiem wewnętrznym. W tym pokoju dwa okna. Posadzka i sufit z tarcic, powróciwszy z drugiego piętra do sieni do nich są drzwi do sklepu na zawiasach żelaznych z zamkiem

⁶¹ *Ab intra* (łac.) – od wewnątrz.

⁶² Alkowy – w dawnych domach: wnęka sypialna bez okna przylegająca do pokoju.

wewnętrznym, przez które spuściwszy się schodami, są także drugie drzwi na zawiasach żelaznych, za nimi sklep pierwszy po lewej ręce będący, w którym dwa są okienka na podwórze z kratami żelaznymi i kominkiem. Z tego sklepu są drzwi na zawiasach żelaznych do drugiego sklepu, w którym także jeden kominek i okno jedno z kratą żelazną.

Dach na tej kamienicy jest z dachówki na alkowym pokoiku, z bramą z gontów, już porujnowany. Nad dachem są dwa kominy wyprowadzone nad altankę, dwie rynny dla sprowadzenia wody. W kamienicy ku juryzdyce plebańskiej idąc, jest parkan z drzewa piłowanego na koło, takież parkan i około ogródka, do którego idąc, jest furka na zawiasach żelaznych z zaszczipką i probojem.

Altaria. *Ex opposito*⁶³ tej kamienicy, przeszedłszy przez podwórze, jest budynek altaryjski z drzewa brusowego stary, do którego wchodząc, są drzwi do sieni na zawiasach żelaznych z probojem i zaszczipką. W sieniach po prawej stronie są drzwi także na zawiasach żelaznych z klamką, probojem i zaszczipką. W sieniach po prawej stronie są drzwi także na zawiasach żelaznych z klamką, probojem i zaszczipką, do izby, w której jest piec zielony z kominkiem na pół z komorą podzielony. Okien trzy, podłoga z tarcic. Z izby są drzwi do komory na zawiasach żelaznych, z probojem i zaszczipką. Okno w pokoju jedno. Podłoga z tarcic. Naprzeciw tej izby druga jest podobna do niej. Drzwi na zawiasach żelaznych z klamką, zaszczipką, probojem i zamkiem wewnętrznym niedawno przybyłym. W tej izbie piec zielony do samej tylko izby z kominkiem okna z okiennicami trzy. Podłoga z tarcic. W tej izbie są też drzwi do komory, stolarskiej roboty, na zawiasach żelaznych, podwójne. W komorze podłoga z tarcic i okno z okiennicami jedno. Dach na tym budynku z gontów, stary. Kominy dwa wyprowadzone. W końcu ogródka altaryjskiego stoi wozownia razem i stajnia z drzewa brusowego, pod jednym dachem gontami kryte. Od wozowni są drzwi podwójne z tarcic na zawiasach żelaznych, zaszczipką, probojem i skoblem, w których drzwiach jest także furteczka na zawiasach żelaznych. Do stajni są także drzwi podwójne na zawiasach żelaznych z probojem i zaszczipką. Wszedłszy tymi drzwiami do stajni, są jaśle z przerwami [?] na cztery konie, nad jaśłami są drabiny z antabami żelaznymi. Na dachu są dwa okna z drzwiczkami na zawiasach żelaznych z kruczkami. Powracając od stajni, a idąc ku wrotom na juryzdykę kościelną, stoi studnia z brusów, cymbrowana, z krukiem do wody ciągnięcia. Niedaleko tej studni jest kuchenka opuszczona.

Księgi różne w domu plebańskim znajdujące się: 1mo *Poleantea* authore Szpanner *in folio*, tomów dwa, do którego *auctuarium*⁶⁴ także tomik jeden; 2do księdza

⁶³ *Ex opposito* (łac.) – naprzeciwko.

⁶⁴ *Auctuarium* (właśc. łac. *actuarium*) – dodatek.

Szyrmy⁶⁵ *kazań trzy in folio*; 3tio Moresi *Dictonarium historicum*⁶⁶, po francusku, tomów dwa, ale niezupełnych; 4to *Tribunal Coffepurior* [?] authore Viget [?], tom jeden; 5to Księga jakaś niemiecka *in folio*; 6to *Discursus Praedicabiles* authore Oliva, tom jeden *in quarto*; 7ma *Breviarum Concionatorium* authore Tylkowski⁶⁷, tom jeden; 8vo tegoż autora *Fidelis Prophetissa titulo*, tom jeden; 9mo *Contiones morales* authore Szpilberg, tom jeden; 10mo Kazanie pogrzebowe authore Dunin⁶⁸, tom jeden; 11mo *Caelum empyreum* authore Engelgrave⁶⁹, tom jeden; 12mo Kazanie pod tytułem *Nowy Aaron*, authore Onufrio Trinitario, tom jeden; 13mo Tegoż autora znowu kazania pod tytułem *Roszcżka Aronowa*, tom jeden; 14mo *Kazanie niedzielne* authore Bielicki⁷⁰, tomów dwa; 15mo *Kazanie niedzielne* authore Gieralowski⁷¹, tom jeden; 16mo *Kazania niedzielne*, authore Grzybowski⁷²; 17mo *Manna duszy*, authore Segnery⁷³, tom jeden; 18vo *Novum Testamentum* po francusku, tomików dwa; 19mo *Dykcjonarz francuski* authore Delera, tom 1; 20mo *Exemplaria vitae spiritualis*, authore Sebastiano Karmelita, tomów 2; 21mo *Lettre le cont* [?] *Debusi*, tom jeden; 22do Biganier inżynier [?], tomów dwa; 23tio Gramatyka francuska w białym pergaminie; 24to Juaninés [?] Degiersen [?] *De immitatione Xti* [Christi], tomik jeden; 25to Tomasa Cempis, *De imitatione Xti* [Christi]⁷⁴;

⁶⁵ Szyrma Antoni (1660-1734) – jezuita, kaznodzieja kolegiacki i prefekt biblioteki w Warszawie. Był rektorem w Grodnie, następnie prokuratorem prowincji litewskiej jezuitów, rektorem w Warszawie, prowincjałem litewskich jezuitów, ponownie rektorem w Warszawie i w końcu w Wilnie. Dbał o poziom szkół jezuitskich i dyscyplinę wśród uczniów. Był wybitnym kaznodzieją. Opublikował: *Kazania albo exorty postne* (Supraśl 1713), *Dni skarbowe, do Skarbu wiecznego Króla należące, dni święteczne kazaniem rozgłaszane* (Wilno 1722). Szyma Antoni, w: *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995*, red. L. Grzebień, Kraków 1996, s. 673.

⁶⁶ Zob. A. CALMET, *Dictionarium historicum criticum, chronologicum, geographicum et literale Sacrae Scripturae, Cum figuris Antiquitates Iudaicas* (Augusta Vindelicorum 1738).

⁶⁷ *Breviarum Concionatorium. Pro omnibus dominicis, festis per annum et Feriis Quadragesimae: His addita sunt aliqua fragmenta, strenae, Fidelis Prophetissa concionibus de B. M. Virginis serviens, Conciones diversis temporibus occurrentes, funebre*, autorstwa Wojciecha Tylkowskiego (1625-1695).

⁶⁸ Piotr Stanisław Dunin (1633-1704). Kazanie pogrzebowe składało się zazwyczaj z trzech części: *lamentacji*, czyli wyrażenia żalu z powodu śmierci człowieka, *pochwaly pochodzenia*, cnót i zalet zmarłego oraz *konsolacji*, tj. pouczeń, jak należy postępować, aby zasłużyć na godną śmierć.

⁶⁹ HENRICUS ENGELGRAVE S. J., *Caelum Empyreum*.

⁷⁰ BIELICKI S., *Niedziele kaznodziejskie, t. j. Kazania na niedziele całego roku od ks. Stanisława Sielickiego S. J. wypracowane, zaś po skończonych pracach Chrystusowych dla zbawienia naszego r. 1712 Wyprasowane w drukarni Jasnej Góry Częstochowskiej. Toż samo powtórnie w Poznaniu r. 1715 wyprasowane w druk. kolegum S. J.*

⁷¹ *Kazania na niedziele całego roku i Święta Chrystusowe od ks. Bonawentury Gielarowskiego Soc. Jesu miane, a po śmierci jego wydane*, Toruń 1727.

⁷² ANTONI GRZYBOWSKI, *Kazania na niedziele całego roku ku czci i chwale Boskiej i oraz pożytkowi dusz ludzkich*, 1742.

⁷³ PAWEŁ SEGNERY (1624-1694) S. J., *Manna duszy albo ćwiczenia się duchowne łączne oraz i pożyteczne dla tego, który pragnie szczególniejszym sposobem pilnować modlitwy*, Sandomierz 1731.

⁷⁴ THOMAS À KEMPIS (1380-1471), *De imitatione Christi*.

26o *Argenis* authore Joanne de Bardo; 27mo *Series digestorium*, tom jeden; 28mo *Histoire* [?] *de Trupl* [?], tom jeden; 29mo *Mowy sejmowe*, authore Skrzetuski⁷⁵; 30mo *Modi sacrae orationis*, authore Kojalowicz⁷⁶; 31mo *Arytmetyka, Teoryka et Practea*, tom jeden; 32do *Symbola Polityca*, autora Sabedro; 33tio *Clipeus* [?] *Teologiae*, autora Gonaty; 34to *Examen ordinandorum*, authore Senney⁷⁷; 35to *Linda* [?] *Marianna*; 36to Buzembar; 37mo *Mowa Boża* [?], authore Szpaner; 38o *Metrica copulatorum et baptisatorum in folio* we czworo złożona, ab anno 1616; 39no *Metrica copulatorum et baptisatorum ab anno 1720*; 40mo *Catalogus defunctorum ab anno Domini 1720*.

Inwentarzów kościelnych plebanii mirskiej 4:

I[mć] Ks[iędza] Adamowicza jeden

I[mć] Ks[iędza] Zdanowskiego dwa, wszystkie [sic] opravne;

Inwentarz I[mć] Ks[iędza] Sobolewskiego, *in anno 1772*.

Papiery kościelne. 1mo. Indult na pergaminie *alias erectio* Bractwa Szkaplernego; 2do Drugi indult na pergaminie, odpusty temuż Bractwu pozwalające; 3tio Papiery na altarią łyszkiewiczowską, sztuk sześć; 4to Kopia funduszu pierwszego na plebanią mirską; 5to Kopia tego indultu, gdzie pierwszy *reformatur*⁷⁸; 6to Kopia umowy między plebanem i fundatorem; 7mo Kopia aprobacji tegoż funduszu plebanii mirskiej; 8vo Zeznanie tego funduszu w Ille [?] go [?] W[ielkiego] Ks[ięstwa] Lit[ewskiego] r[ok]u 1588 czynione; 9no Kopia funduszu na szpital mirski; 10mo Papiery służące na altarią bujalską jeszcze za nieboszczyka Markowicza od I[mć] Ks[iędza] Adamowicza do prawa są zabrane.

Sprzęt plebanii. Mis jaszczowych [?] cynowych dwie; 2do Półmisek cynowy jeden; 3tio talerzy cynowych ośm; 4to łyżek cynowych z wielką jedną stołową 4; 5to Obrusek mały tkacki jeden; 6to moździerz żelazny z tłuczkiem jeden; 7mo szafa dębowa na górze okowana z dwoma zamkami wewnętrznymi.

Folwark kościelny. Od miasta wjeżdżając do folwarku, są wrota, przy których po prawej stronie stoi piekarnia z sienkami z drzewa starego przesypana. Do niej drzwi na zawiasach żelaznych z klamką i hakiem; w tej piekarni stolik mały, ławy

⁷⁵ Skrzetuski Bartłomiej (1745-1791) – pijar, imię zakonne Wincenty od św. Józefa Kalasanta, pisarz polityczny. W czasie Sejmu Czteroletniego przebywał w Warszawie, śledził z uwagą toczące się obrady i wraz z paru innymi pijarami, m.in. z Józefem Konstantym Bogusławskim i Franciszkiem Ksawerym Dmochowskim, pisał dla posłów stronnictwa patriotycznego głosy i mowy sejmowe.

⁷⁶ Kojalowicz, Kazimierz Wijuk (1617-1674) – jest autorem *Modi LX Sacrae Orationis varie Formandae / A P. Casimiro Wiiiuk Koialowicz [...]* In *Gratiam Incipientium collecti et Praxibus illustrati*, wydane w Wilnie 1684, po łacinie.

⁷⁷ WŁADYSŁAW SENNY, *Examen ordinandorum quadripartitum pro prima tonsura, et minoribus ordinibus*.

⁷⁸ *Reformatur* (łac.) – jest odnawiany.

z obu stron dwie, okien większych porujnowanych dwa, trzecie maleńkie; piec piekarski z cegieł. Z tej piekarni są drzwi do komórki na biegunach, gdzie okna dranicami zabite. Dach tej piekarni i komórki z dranic, ze wszystkim zrujnowany; za tą piekarnią stoi warzywnia dranicami kryta. Dół w tej warzywni kamieniami sadzony z brusów, sufit z wierzchu drzewem ochroniony [?]. W tej warzywni kaduszek sześć. Drzwi zaś do tej warzywni dwoje, z tarcic.

Budynek folwarkowy tuż niedaleko stoi duży i stary, ale trochę niedawno nieco zreperowany. Drzwi do niego z piekarni na żelaznych zawiasach z klamką i probojem. Wchodząc z sionek do izby, są drzwi także na zawiasach żelaznych z klamką i haczykiem; w tej izbie okien trzy z okiennicami. Piec z kafel zielonych. Komin gliniany i drzwi drugie na zawiasach żelaznych do komory z zaszczepką, probojem; której dwa okna z okiennicami, stół w komorze jeden, drugi w izbie, stołów trzy. Półeczek [?] na składanie rzeczy pięć. Z komory, idąc ku piecowi, są drugie drzwiczki do spiżarni, w której okno jedno ze szkłem i drzwiami. Pokryty ten budynek dranicami, sufit z tarcic. Pawiment z gliny.

Świron⁷⁹. Z tego budynku wyszedłszy, po prawej ręce jest świron, do którego wchodząc, jest ganek niewielki. Drzwi do tego swironku na zawiasach żelaznych z zaszczepką, probojem i zamkiem wnętrznym, zepsutym. We śródku [sic] pomost z drzewa, zasieków⁸⁰ po prawej stronie jest trzy. Dach kryty dranicami.

Pszczółnik przy tym świrnie zaraz jest, w którym ulów nadbutwiałych z pszczołami 8, a 9 tyle, co żyją.

Gumno. Postępując dalej od tego pszczółnika, są wrota na pole, przy którym stoi gumno, nową słomą całe pokryte. Wrót na cztery [sic] części ma czworo, powracając nazad na folwarkowe podwórze.

Chlewy są cztery po prawej stronie, pod jednym nakryciem słomianym za tymi chlewami zrujnowanymi tuż i ogród warzywny, mający do siebie wrota na biegunach, z zasuwką; ogrodzony ten ogród chrustem.

Naczynie folwarkowe. Fas 5 do sypania zboża, dzieży do pieczenia chleba 2, wiadro, kosa do koszenia trawy jedna. Piła podłużna jedna, świder jeden.

Obora. Krowa 1, owiec starych 2, baran jeden, owiec młodych 3, świnia stara jedna, wieprz półświnków⁸¹ dwa.

Ptaków. Indyków starych 3, młodych 11, gęsi starych 4, młodych zaś 24; kurów starych 8, młodych 20, kur stary jeden.

⁷⁹ Świron (z lit.) – spichlerz.

⁸⁰ Zasiek – to miejsce w spichrzu na zboże.

⁸¹ Półświnek – czyli prosiak, młoda świnia.

Młyn przez zerwanie grobli spustu zrujnowany; potrzeba nowego spustu młynu i grobli reperacji.

Jurysdykcja kościelna powinna oprócz płacy czynszowej i rocznego podymnego powinni juryzdyczanie zasłużyć w każdym roku zł[otyc]h cztery z każdego pół-placa i chodzić z procesjami w swoim dekanacie.

Juryzdyczanie

	Place	Podymne	Czynsz
Jan Kuszel	½	2	5
Jan Sokołowski	½	2	5
Jurko Sołoducha	½	2	5
Joanna Pawłowiczówna	½	2	5
Kazimierz Janusz	½	2	5
Onufry Sołoducha	½	2	5
Chwiedor Butkiewicz	½	2	5
Bazyl Czobotowicz	½	2	5
Antoni Rątomski	½	2	5
Maciej Szyc	½	2	5
Sciepanowa Niepilokowa	½	2	5
Pawluk Kołuha	½	2	5
Andrzej Justkiewicz	½	2	5
Chwidor Arasimowicz przybyły za mną Syhoridnicza [?]			
Co wszystko wynosi	6 ½	29	65

Oprócz wyżej namienionej powinności jeszcze juryzdycznie obligowani są w dwa razy w rok, a osobliwie podczas gwałtownej potrzeby.

Wieś kościelna: Ta wieś nad jeziorkiem sytuowana od niego też i nazwisko zabiera Jeziorka, gruntu w sobie tak pod lasem, jako też i w puszy [puszczy] z poddaniem włók⁸² czterdzieści dwie zawiera, znajduje się tam i drugie niedaleko wsi jezioro nazwane Bezdenne, w którym czasem łowią się karaski. Gruntu zaś pod miastem Mirskim, gdzie też i folwerek sytuowany nad stawem znajduje się, włók 18.

⁸² Włoka – dawna jednostka powierzchni gruntu ornego równa 30 morgom, czyli 16,8 ha.

Osiadłość tej wsi	Chaty	Syny	Koni	Woły	Osiadły	
Siemion Bondaryh	1	–	2	2	¼	4
Bazyl Juroszczko	2	–	1	1	¼	
Józef Juroszczko	3	–	–	–	¼	
Roman i Sciepan Juroszkowie, bracia żonaci, syn Romana Mikołaj	4	1	2	2	½	4
Gabruś Kijko, Andrzej Jurko, bracia	5	–	–	3	¼	4
Cimoch Juroszko	6	–	1	2	¼	4
Michał Ćwirko	1	–	–	–	¼	
Leon Ćwirko, synowie Dawid, Jakub, Damian, Stefan i Stanisław	8	–	1	2	–	
Janko Dawid Siehasza – synowie Wasil, Mikołaj	9	5	1	2	½	4
Janko Ćwirko	10	4	1	–	½	
Hryszko Siekacz, syn Stefan	11	1	1	1	½	4
Astrachim [?] Kornel, syn Theodor	12	1	–	–	½	
Lukian Kułak, syn Wasil, ale [...]	13	1	1	1	½	
Chwiedor Ćwirko, synowie Paweł i Michał	14	2	–	1	½	1
	14	15	11	16	5	23

Sianożęci do tegoż – pierwsza nad rzeką Niemnem, gdzie od spuszy [?]⁸³ ledwo się można obronić dla bliskości miasteczka Stołpeckiego. Druga nad rzeką Uszą, nazywająca się U Szastkowie [?]. Trzecia nazwana Szpitalna, do szpitalnych też prowent czyni. Czwarta pod samym miastem Mirskim, często w spuszeniu⁸⁴ szkody ponosząca.

⁸³ Spuszy – prawdopodobnie: spustoszeniu.

⁸⁴ Spuszeniu – prawdopodobnie: spustoszeniu.

Powinność poddanych jest taka.

Powinni ci poddani podymne razem z juryzdyką składać na ratę zł[oty]ch 40, to jest na cały rok z dymów dziesięciu zł[oty]ch 80 z półwłóki gruntu; służą pańszczyzną po trzy dni na tydzień, jak każe dwór. Czy mężczyzna, czy białogłowa, i to począwszy od św. Jerzego wiosennego ruskiego, do tegoż święta jesiennego, zimą zaś tylo dwa dni mężczyzna, a żonki wagi przędzy mają wyrabiać. Gwałtów latem do żniwa co 3 dzień powinno być równo przez dwa miesiące.

Dziakła [?] z tejże półwłóki osiadłej mają dawać po korcu jednym, ale funduszowej miary. Takż korzec jeden, pół gęsi i kura jednego, jajek 10. Pięki [?] gars<t>ki [?] pięć. Pieniędzy złoty jeden i groszy 16, z przyjemnej zaś włóki, która powinna być z sianozęcią, płacić po zł[oty]ch 5 i groszy 8. Powinni stróżę kolejno zgodnioną.

Prowent plebanii miejskiej	Złote	Grosze
Z altarii bujałskiej <i>pro vino, cera, organario ex mandanto Illustrissimi</i> zł[oty]ch. Ale od lat kilku suma ta nie dochodzi	500	
Z karczmy jezierskiej, ponieważ zrujnowana, nie dochodzi zł[oty]ch	100	
Ze młyna pod miastem, ponieważ zrujnowany, nie dochodzi złotych	120	
Czynszu z juryzdyki	65	
Czynszu z Ozierska	22	22
Z gruntu najmujących, które wakują	150	

Dziakło [?] ze wsi, tudzież poborszczyzna z miasta, według funduszu należące z każdej włóki, których jest sto dwadzieścia, po jednym korcu miary funduszowej. Żyta nie wnosi się w komput⁸⁵ przychodu, częścią *ob varietatem quolibet anno praetii*⁸⁶, częścią dla niezupełnej egzekucji⁸⁷ obojga tych prowentów.

Ks. Stanisław Sobolewski

LBD Novogrod. S[acr]ae Th[eologi]ae D[octo]r mpp [manu propria]

⁸⁵ Nie wnosi się w komput przychodu – nie wlicza się do przychodu.

⁸⁶ *Ob varietatem quolibet anno praetii* (łac.) – z powodu różnicy w cenie każdego roku.

⁸⁷ Egzekucji (łac.) – tu: ściągania, poboru.

Opisanie stanu parafii miejskiej *conformiter adiuncta*⁸⁸ z kancelarii nadwornej J[aśnie] O[świeconego] Księcia J[ego] E[ekscelencji] Biskupa Wileńskiego podane, w roku 1775 uczynione.

Ksiądz

Jakie imię i nazwisko, skąd i w jakim wieku?

Imię: Józef Andrzej Dowoyna Sylwestrowicz, Sacrae Theologiae Doctor, ex Ducatu Samogitiensi, annorum 50, in Ordine Praedicatorum uczył się filozofii lat 3, teologii lat 6.

Jakich nauk?

Lektorem będąc w Wilnie uczył filozofii lat 3. Moralnej teologii lat 3. Był sekretarzem prowincji litewskiej lat 3. Przeorem w Rosieniach lat 6, w Wilnie rok, w Warszawie 3.

Jakie umiejętności?

Języków cudzoziemskich nie umie, oprócz: żmudzki, polski i łaciński.

Jakich umiejętności?

Będąc sługą i przyjacielem z domem ś[więtej] pamięci księcia kanclerza niedawno zmarłego i często z nim konwersując, nabył cokolwiek wiadomości i umiejętności *status*.

Jak dawno plebanem?

Plebanem mirskim został w roku 1773. Dnia 10 Iunii⁸⁹, miał stokliskie beneficium za retencją do tego, ale je w roku terazniejszym 1775 rezygnował na rozkaz pasterski, na fundamencie deklaracji pasterskiej otrzymania beneficjum jak najlepszego jednego, skoro zawakuje.

Jakich jest obyczajów?

Jako w klasztorze edukowany, przyjąwszy zakon w roku 24. wieku swego, stara się parafianom swoim przyświecać przykładami dobremi i obyczajnością.

⁸⁸ *Conformiter adiuncta* (łac.) – stosownie uzupełnione.

⁸⁹ *Iunii* (łac.) – czerwca.

Zadośćuczynienie obowiązkom i pilnowaniu parafii.

Skoro beneficjum stoklickie rezygnował, tak teraz już jednego pilnuje kościoła i parafii.

Jak się obchodzi w parafii i czyli nie czyni egzakcji?

Niemasz na niego żadnej skargi ani o egzakcję, ani o postępki.

Wiele i jakich utrzymuje wikariuszów?

Do pracy parafii utrzymuje dwóch zakonników, jednego *Ordinis Praedicatorum*, który kosztuje złotych 400, oprócz wikt. Drugiego *ex Ordine S[ancti] Basilii M[agni]*, który kosztuje złotych 240, oprócz akkomodacji. A ci są dobrymi i co do zdatności, i co do obyczajów dobrych.

Jak się obchodzi z poddanymi?

W tej nieszczęśliwości czasu, kiedy poddani obciążeni i prowiantami, i podwodami⁹⁰ o mil kilkadziesiąt częstymi, trzeba być litościwego nad nimi serca i menażować, żeby się do reszty nie rozeszły, jako już przez uciski wyż wyrażone rozeszło się ich 6, chociaż im zapomogi dawano.

Jakie prowadzi gospodarstwo?

Gdyby miał nad czym, jako do ekonomiki dobrej sposobny, dobrze by gospodarował, a teraz nie ma kim wyrabiać gruntów, bo tylko poddanych 6, a parobków nie ma za co chować.

Jakie przychody z tej plebanii?

Przychodu gotowego grosza z plebanii żadnego nie ma, oprócz małego akcydendu⁹¹ z parafii, ale i ten rzadko kiedy dochodzi, bo lud uciemiężony i zubożały. Prawda, że czynszu należy z juryzdyki zł[otych] 60. Z wioski kościelnej złotych 22, ale i tego teraz trudno odebrać, od ludu ubogiego wcale.

Jakie zabawy prócz parafialnych?

Prócz parafialnych zabaw innych żadnych nie ma.

⁹⁰ Podwoda – dawniej wóz, furmanka, rzadziej inny środek transportu, przekazywany władzom, wojsku lub dworowi do podwiezienia kogoś lub czegoś. Poddani mieli obowiązek dostarczenia takiego środka transportu.

⁹¹ Akcydend (z łac. *accidendum*) – przychód.

Wiele sług kościoła?

Słudzy kościoła ci są: zakrystian, organista, którzy razem obadwa urząd dyrektora szkoły parafialnej utrzymują i za to osobliwiej biorą.

Zakonnicy

Zakonników w tej parafii mirskiej nie ma, oprócz trzech księży bazylianów parafię swoją ruską utrzymujących, którzy fundowani od książąt Radziwiłłów od lat 60.

Parafia**Jak dawno erygowana, od kogo?**

Parafia mirska od Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła⁹² wojewody wileńskiego erygowana w roku 1604, dnia 4 miesiąca Iunii, w województwie i w dekanacie nowogródzkim.

Jak wielka, długa i szeroka, i czyjej kollacyi?

Wzdłuż jest aby mil 5, a szeroka tylko na mil 2. Kollacyi Radziwiłłowskiej, *iure erectionis*⁹³.

Miasteczka, wsi i zaścianki jej te są:

Zawiera w sobie miasteczek 3, to jest: Mir sam Radziwiłłowski, Turzec i Jeremicze Chodkiewiczowskie J[asnie] W[ielmożnego] starosty żmudzkiego, do którego i te wsi jako attynencyje⁹⁴ tureckie należą, to jest: Podziemienie, Wielatów, Nieraszów, Rzepiów, służące których poddaństwa i Rusi unitów na 500 znajduje się z Turcem i Jeremiczami, inkludując i te następujące attynencje: Cecełowski, Ubrycki i Uciecha.

Onych possessorowie i mieszkańce, i liczba onych

W tej parafii włości radziwiłłowskie te są: Wielka Wieś. W niej szlachty ordynackich 25, chłopów zaś 9. Korucyn. W nim szlachty ordynackich 5. Horodziej.

⁹² Radziwiłł Mikołaj Krzysztof, zwany Sierotką (1549-1616), herbu Trąby – wojewoda wileński od 1604 roku, wojewoda trocki od 1590 roku, kasztelan trocki od 1586 roku, marszałek wielki litewski w latach 1579-1586.

⁹³ *iure erectionis* (łac.) – na mocy prawa erekcji.

⁹⁴ Atynencja albo attynencja (przyległość) – historyczna jednostka osadnicza nie związana funkcjonalnie z miastem, jednak leżąca pod obszarem jego jurysdykcji.

Tu ludzi poddanych 15. Nowa Wieś i Ojuczewicze. Poddanych Rusi[nów?] tu wszystkich 100. Bereścionka. W niej szlachty ordynackich 9. Sielec. Tu szlachty ordynackich 24. Zbycin. W nim szlachty ordynackich 8. Żuchowice Wielkie. W nich poddanych Rusi osób 100. Cetra. W nich poddanych Rusi 100. Berezo-wiec. W nim poddaństwa Rusi 100. Krynki. W nich poddanych Rusi 70. Słoboda. W niej mieszkańców 8. Piaseczna. W niej poddanych 4. Siemaków. Poddanych Rusi 30. Radyń, w nim poddanych Rusi 30.

NB. W te, w których szlachta ordynacka mieszka wyżej wyrażona, też same są i zaścianki.

Szlachta, urzędnicy i onych majątności

Osipowszczyzna i Horka. WW [Wielmożnych] Rafała i Wincentego Miternaw-skich. W tych wsiach poddaństwa 36. Worotyszcze i Podlesie. W[ielmożnego] J[aśnie] Pana Jabłońskiego, cześnika nowogródzkiego, w nich poddanych 15. Horodziej Stary. WJ. Pana Jerzego Mitarnawskiego, starościca starypuńskiego, w nim poddanych 30. Horodziej Drugi. WJ. Pana Wiktorego Mitarnawskiego, rotmistrza nowogródzkiego, w nim poddanych Rusi 7. Horodziej Trzeci. WJ. Pa-na Zabiedzkiego, łowczego mielnickiego, poddanych 9. Ostrówki Wielkie i Małe. Okolice. Szlachty osób 45. Niedzwiatka. WJ. Pana Jabłońskiego, cześnika nowo-gródzkiego wyżej wyrażonego, w niej poddanych Rusi 20. Dołmatowszczyzna Kalwińska, po Krasińskich na takse podana, różnych possessorów⁹⁵ osób 46, do różnych innych parafii należących, w nich i chłopów 120. Kryszyłowszczyzna WJ. Pana Krzyszyłowskiego Michała, sędziego ziemskiego nowogródzkiego, poddanych Rusi 15. Usza. WJ. Pana Ignacego Wojniłowicza, prezydenta sędziego ziemskiego nowogródzkiego, zastawą [?] a wieczną [?] Radziwiłłowska, poddanych Rusi 100.

Wioski księżę

Oziersko i Miranka, folwark do plebanii mirskiej należące, poddanych 6. Ho-rodziej, księżę dominikanów nieświeskich, poddanych Rusi 6.

Dysydenci, Cyganie, Żydzi

Kalwinów osób 29; Żydów 11 598; Tatarów 86; Cyganów nie ma.

⁹⁵ *Possessor* – dawniej właściciel.

W tym roku ochrzczeni i zmarli

Od nowego roku, *anni praesentis*⁹⁶ 1775, *ad praesentem datam*⁹⁷, to jest *ultimi Augusti*⁹⁸, gdy się to pisze, ochrzczone w tej parafii dzieci 100; umarło osób 25.

Jakowi w tym mieście lub wsi znajdują się rzemieślnicy?

W Mirze rzemieślników więcej dwudziestu pięciu. Ślusarzów dwóch. Kowalów 6. Krawców 15. Złotników Żydów 2. Szmuchlerzów 6. Szewców 12. Stolarzów 2. W Siemakowie i w Raduniu stelmachów 2.

Majątek ludu.

Lud uciśniony i ubogi przez niepokój, a przedtem w pokoju miał się lepiej.

Jakie grunta i urodzaje?

Grunta miejscami klejowate, miejscami piaszczyste, miejscami mieszane, najlepiej się rodzi żyto i jara pszenica. Gospodarze dotychczas przez wiele lat nie mogli dopilnować dostatecznie gospodarstwa, pędzeni w podwody, w prowianty i żołnierze.

Wiele ubogich włączających się?

Wiele ubogich poddanych wyszło z dóbr radziwiłłowskich zdrowych z żonmi [sic] i dziećmi, wiele też starych, niedołącznych i kaleków zebrze chleba, z miejsca na miejsce przechodzących.

Wiele miejscowych?

Miejscowych zaś w szpitalu mirskim znajduje się: dziadów 4, bab 4, a wszystko chłopci.

Kościół, kaplice, cerkwie

Kaplica w zamku mirskim.

Kaplica w Horodzieju *cum indulto*⁹⁹.

Kaplica druga w Horodzieju *cum indulto*.

Kaplica trzecia XX. [księży] dominikanów.

Kaplica w Osipowszczyźnie.

⁹⁶ *Anni praesentis* (łac.) – bieżącego roku.

⁹⁷ *Ad praesentem datam* (łac.) – do daty bieżącej

⁹⁸ *Ultimi Augusti* (łac.) – ostatniego [dnia] sierpnia.

⁹⁹ *Cum indulto* (łac.) – z indultem (prawem udzielania odpustu).

Kaplica w Horkach.
Kaplica w Ostrówkach.
Kaplica w Podzieniewiczach.
Kaplica w Turcu.
Cerkiew w Mirze WW.[Wielebni] OO. [Ojcowie] bazylianie.
Cerkiew w Turcu, gdzie kapłan *graecounitus*.
Cerkiew w Jeremiczach, do tegoż kapłana należąca.
Cerkiew w Uciesie, do tegoż kapłana należąca.
Cerkiew w Horodzieju, gdzie kapłan *graecounitus*.
Cerkiew druga w Horodzieju, gdzie także kapłan.
Cerkiew w Ostrówkach i kaplica, gdzie kapłan *graecounitus*.
Cerkiew w Dołmatowszczyźnie, gdzie kapłan *graecounitus*.
Cerkiew w Krynkach bez kapłana.
Cerkiew w Berezowcu, gdzie kapłan *graecounitus*.
Cerkiew w Niedzwiatkach w[ielebnych] o[jców] bazylianów mir[owskich].
Cerkiew w Krzyszyłowszczyźnie bez kapłana.

Zbór dysydencki

Zbór dysydencki w Ostaszynie tylko jeden.

Szkoły żydowskie

Szkół żydowskich 3: w Mirze, w Jeremiczach i w Turcu.

Mogily

Mogił żadnych nie masz oprócz cmentarza kościelnego i sklepu.

Zababony i gusła

Załamywanie żyta, zakręcywanie sianożęci, a którzy się znajdują na ziołach szkodliwych zdrowiu ludzkiemu, temu często ze złości szkodzą.

Kościół

***Qualitas*¹⁰⁰, sytuacja i fundusz jego**

Wystawiony i ufundowany przez Mikołaja Radziwiłła, wojewodę wileńskiego w roku 1604. Murowany, stary, potrzebujący wielkiej reperacji; pod tytułem Ś[więtego] Mikołaja Biskupa. Niegdyś było altarystów dwóch, fundowanych przez

¹⁰⁰ *Qualitas* (łac.) – jakość, wartość.

J.X. Bujalskiego plebana świerżańskiego, ale za upadkiem terazniejszego J[aśnie] O[święconego] Księcia J[ego]m[ości] Kolatora i ciz dwaj księża upadli od lat 13 Kościołowi; których księży obligacją było śpiewać różaniec o *officium Immaculatae Conceptionis B[eatae] Vir[ginis] Mariae*¹⁰¹ i co tydzień każdemu odprawić po 3 mszy.

Jakie uroczystości i odpusty

Każdy fest¹⁰² Najśw[iętszej] Matki Boskiej obchodzi się uroczyście, a na Szkaplerzną są nadane odpusty.

Bractwa

Bractwa Szkaplerza i Różańca Ś[więtego] z zwyczajnymi ich obowiązkami.

Tryb nabożeństwa

Najprzód w niedzielę i święta o godzinie ósmej z rana dzwonią na koronkę, podczas której odprawuje się msza pierwsza z poprzedzeniem Jutrzni, po której dzwonią na różaniec i odprawia się on razem ze mszą. Po tym msza śpiewana, jeśli w niedzielę, z aspersioną¹⁰³, podczas której kazanie. Wieczorne zaś nabożeństwo takie: o godzinie trzeciej zimą, o czwartej latem odprawia się nieszpor lub litanie, według zgromadzenia ludu. Szpitalne zaś ubóstwo codziennie z funduszu odprawują koronkę z rana, a wieczorem litanie odśpiewują.

Czy jest kurs

Kursu żadnego z funduszu ani innego wprowadzonego śpiewania nie masz, oprócz wyż wyrażonych.

Jakie obligacje z fundusza?

Prócz wyż wyrażonych 6 mszy na tydzień, za które i szeląga teraz nie dochodzi, innych żadnych nie masz z funduszu obligacji.

Jaki porządek w zakrystii?

Porządek w zakrystii jest dostateczny. Kielichów srebrnych pozłocistych 3. Monstrancja srebrna suto złocista 1. Turybularz srebrny. Mszałów 3. Puszka srebrna

¹⁰¹ *Officium Immaculatae Conceptionis B. Virgo Mariae* (łac.) – Oficjum o Niepokalanym Poczęciu NMP.

¹⁰² Fest (z łac. *festum*) – święto.

¹⁰³ Aspersiona (z łac. *aspersio*) – pokropienie (wodą święconą).

pożłocista 1. *Sanctissimo* 1. O czym dostateczniej w miejscowym inwentarzu kościoła tego. W kościele ołtarzów 5.

Czy są dzwony, organy, pozytyw¹⁰⁴?

Dzwonów wielkich 3, małych 2. Cmentarz przy kościele oparkaniony i dobrze opatrzone.

Szpital

Jest szpital na 8 osób murowany, fundowany od tegoż fundatora, co i kościół, jest w nim ubogich dziadów 4, bab 4. Wszyscy starzy, niezdatni do pracy. Na ten szpital kahał¹⁰⁵ mirski corocznie daje zł 200 i łąka z funduszu na szpital nadana. Dozór szpitala należy do plebana.

Plebania jaka?

Plebania jest murowana, stara, przy której jest mały ogródek; zabudowania innego nie masz, oprócz stajni i wozowni, i to stare.

Folwark

Jak się nazywa fundusz jego i granice?

Nazywa się Miranka z wioską Oziorsk zwaną, o milę od folwarku sytuowaną, nadany jest od fundatora tegoż wyżej wyrażonego kościoła lub *eadem data*¹⁰⁶, jakiej kościół. Folwark ten, Miranka zwany, ze wszystkich stron graniczy z Dobrami Radziwiłłowskiemi. Oziorsk zaś wioska graniczy z jednej, z drugiej i trzeciej strony graniczy z temiż Dobrami Radziwiłłowskiemi, z czwartej zaś graniczy od Worotyszczu i Podlesiejka WJ Pana Jabłońskiego, cześnika nowogródzkiego i innych szlachty w Podlesiajkach mieszkających. Dokumentów na pewność granicy nie ma i jest dyskwiżycja¹⁰⁷ od Podlesiejków i Worotyszczu, bo tam zabrano trzy włóki gruntu dawniej.

¹⁰⁴ Pozytyw, właśc. pozytyw (z łac. *positivum*) – instrument muzyczny, rodzaj niewielkich, przenośnych organów.

¹⁰⁵ Kahał – samorząd żydowski w lokalnych społecznościach, spełniający funkcje administracyjno-skarbowe, sądownicze, religijne i wychowawcze. Potocznie kahałem określa się także skupiska żydowskie z własną organizacją wewnętrzną i samorządową.

¹⁰⁶ *Eadem data* (łac.) – tej samej daty.

¹⁰⁷ Dyskwiżycja (z łac. *disquisitio*) – badanie sądowe, śledztwo.

Wiele gruntu?

Gruntu według funduszu, jak w nim opisuje, powinno być włók 64 oprócz sianożęci nadanych pod Stołpcami. Tu zaś pod samym Mirem przy folwarku Mirance dwór mirski także zabrał wiele gruntu.

Czy jest z kim prawo?

Nie masz ani *vestigium*¹⁰⁸ prawa rozpoczętego. Nad fundusz nie ma innego dokumentu, który się *in archivo*¹⁰⁹ w Wilnie znajduje.

Jak jest długi i szeroki?

Długość i szerokość poznać się może z włók wyżej wyrażonych.

Jaki grunt, czy są lasy, bory, puszczy?

Grunt taki, jak się wyżej wyraziło. Lasu, boru i puszczy nie masz.

Stawy, jeziora, wyspy.

Stawek jeden ma, przy Mirance od terażniejszego I[mć] Ks[iędza] possessora rekrutowany¹¹⁰. Jezior ani wstępu do nich nie ma oprócz wstępu do Niemna i Uszy, gdzie łąki są plebańskie.

Łąki.

Łąki, gdy rosna, może ich być na wozów 200.

Jakie zabudowania folwarczne, wiele parobków i innych ludzi w folwarku?

Zabudowanie stare, reparacje terażniejszy I[mć] Ks[iądz] Possessor onego zaczął. Izby duże, nowe, naprzeciw się stojące z komorami postawił; inne małe reparacyjki poczynił, ile możliwości.

Użytek gruntu od księdza i od poddanych.

I[mć] Ksiądz terażniejszy possessor używa gruntu na siebie włók 6, a chłopci używają włók siedm. Inne zaś w zaroślach i na trzeciaku grunta.

Wiele ordynarnie¹¹¹ ziarno posiane przynosi zysku.

Teraz doznali gospodarze tych lat przez niewczesność wiosen i jesieni nieurodzajnych czasów, że plenności i umłotu [sic] nie masz.

¹⁰⁸ *Vestigium* (łac.) – ślad.

¹⁰⁹ *In archivo* (łac.) – w archiwum.

¹¹⁰ Rekrutowany (łac.) – tu: uzyskany.

¹¹¹ Ordynarnie (łac.) – tu: zwyczajowo, zazwyczaj.

Wiele poddanych?

Poddanych, jak się wyżej rzekło, 6, tylko jest robiących po trzy dni dwornym ciągiem, bo swego nie mają. Powinni dawać po złotych 1, ale i tego nie dają, bo nie mają. Podatek zaś do skarbu, jak zwyczaj, importują¹¹².

Poddani czy dobrze gospodarują, czy mają handel i jak się mają?

Którzy są sumieniści¹¹³, lepiej się mają za pomocą dworu w zapomodze. Handel wiadomo, że wszystkim przy Żydach, a chłop jakże ma mieć dobrze bez handlu.

Karczma

Karczma *noviter*¹¹⁴ wystawiona od terażniejszego I[mć] Ks[iędza] possessora¹¹⁵, w której jest szynk¹¹⁶ dworny¹¹⁷, z którego profitu złotych 30, a z tych 30 na skarb Rzeczypospolitej naznaczon płacić zł[otych] 3.

Arenda folwarku

Nie arenduje, ale sam I[mć] Ks[iądz] trzyma folwark.

Place w mieście

Placów w Mirze juryzdykańskich księży nie masz oprócz tylko placyków maleńkich, na których juryzdykanie ciasno się zabudowali maleńkimi chatkami.

Summy kościoła lub altary

Jak się wyżej rzekło ksiądz Bujalski, proboszcz świerżański, zapisał sumę plebanowi mirskiemu na chowanie dwóch księży przy kościele mirskim i ona jest wniesiona i opisana na dobrach radziwiłłowskich nazwanych Ojuczewiczach, na co jest dokument świętej pamięci J[aśnie] O[świeconego] Księcia Michała Kazimierza Radziwiłła Wojewody Wileń[skiego] Hetmana W[ielkiego] X [Księcia] Litew[skiego] i dekret biskupi Zienkowiczowski¹¹⁸, ale procent od tego nie dochodzi od lat 13, o co prawować się nie masz z kim i za czym.

¹¹² Importują (łac.) – tu: wnoszą.

¹¹³ Sumieniści – tu prawdopodobnie: sumienni.

¹¹⁴ *Noviter* (łac.) – ostatnio.

¹¹⁵ Posesor – dawniej właściciel, posiadacz.

¹¹⁶ Szynk – dawniej podrzędna restauracja, gospoda, w której sprzedawało się alkohol.

¹¹⁷ Dworny (łac.) – tu: dworski.

¹¹⁸ Dekret biskupi Zienkowiczowski – Michał Jan Zienkowicz (1670-1762), bp wileński od 1730.

Szkoła parafialna

Według przepisów i ordynacji pasterskiej szkoła parafialna nie tylko rozpoczęta, ale i zabrana, aktualnie znajduje się i utrzymuje się kosztem I[mć] Ks[iędza] rektora mirskiego. Dom nie jest osobisty na to wystawiony, ale dosyć są wygodne dwa domki, w których się uczą dzieci pod dykcją dwóch kościelnych ludzi, zakrystiana i organisty, którzy są statku dobrego i obyczajni, i dobre mające charaktery. Parafianie nic się nie przykładają do utrzymania tych szkółek.

Liczba dzieci

Dzieci szlacheckich 4, innego zaś gatunku miejskich i chłopskich zimą zbierze się do 20, a latem mniej. Zaleciło się dyrektorowi, ażeby zasłodzić początki nauki dzieciom, do innych zabaw i usług ich nie brać prócz nauk i usługi kościelnej.

Porządek nauk

Jako przy początkach uczą tylko czytać, pisać i katechizmu, tajemnic wiary.

Reguły przepisane szkół

Jak można i w czym można, przepisy dla szkół parafialnych wydane do należytej obserwacji się przyprowadza.

Które to wszystkie punkta od nas niżej wyrażonych czy egzaminowane i opisane. Dnia 31 mca Augusta i dnia 1 Septembra anni praesentis 1775 rękami własnymi podpisuje się.

Ks. Stanisław Sobolewski LDM [?].

S[acrae] Th[eologiae] D[octo]r, Not[arius] Ap[osto]licus¹¹⁹

Ks. Benedykt Ciszewski

P[arochus] Mirz[ensis]

INWENTARZ KOŚCIOŁA, PLEBANII I FOLWARKU W PARAFII MIR W 1772 ROKU

Streszczenie

Historia kościoła pw. św. Mikołaja w Mirze sięga przełomu XVI/XVII wieku. Kościół zbudowany został z fundacji księcia Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła „Sierotki”. Jego konsekracja odbyła się w 1605 roku. Prezentowany tu inwentarz kościoła, plebanii i folwarku

¹¹⁹ Sacrae Theologiae Doctor, Notarius Apostolicus (łac.) – doktor teologii świętej, notariusz apostolski.

mirskiego z 1772 roku przedstawia historię parafii, jej uposażenie, stan ludnościowy oraz majątek, jakim dysponowała parafia w Mirze, zarówno w sprzęcie kościelnym, jak i w majątku parafialnym. Inwentarz zawiera szczegółowe powinności parafian względem parafii oraz dokładny opis przykościelnych zabudowań gospodarskich. Na końcu prezentowanego inwentarza z 1772 roku znajduje się dołączona ankieta ze szczegółowymi pytaniami na temat duchowieństwa pracującego w parafii, stanu posiadania parafii oraz plebanii i folwarku, skierowana do proboszcza parafii mirskiej przez ówczesnego biskupa wileńskiego (od 1762 roku) Ignacego Jakuba Massalskiego (1727-1794). Ta ankieta pochodzi z 1775 roku. Podpisana jest przez notariusza apostolskiego ks. Stanisława Sobolewskiego oraz proboszcza w Mirze ks. Benedykta Ciszewskiego.

Słowa kluczowe: historia polskich Kresów Wschodnich; historia Kościoła; Parafia św. Mikołaja Biskupa w Mirze.

THE INVENTORY OF THE CHURCH, PRESBYTERY AND PARISH IN MIR OF 1772

S u m m a r y

The history of St. Nicholas Church in Mir dates back to the turn of the 16th and 17th centuries. The church was built thanks to the foundation of Duke Mikołaj Krzysztof Radziwiłł “Sierotka”. Its consecration took place in 1605. The presented inventory of the parish church, presbytery and manor of 1772 focuses on the history of the parish, its emoluments, population and the wealth of the parish in Mir, both church equipment and parish property. The inventory contains detailed parishioner duties towards the parish and a detailed description of church outbuildings. At the end of the 1772 inventory, there is an attached questionnaire with detailed questions about the clergy working in the parish, the wealth of the parish, and the presbytery as well as the manor addressed to the parish priest of Mir by the then Bishop of Vilnius (from 1762) Ignacy Jakub Massalski (1727-1794). This questionnaire comes from 1775. It is signed by notary apostolic Rev. Stanislaw Sobolewski and the parish priest in Mir Rev. Benedykt Ciszewski.

Key words: the history of the Polish Eastern Borderlands; the history of the Church; the Parish of St Nicholas the Bishop in Mir.

Translated by Aneta Kiper

ИНВЕНТАР КАСЦЁЛА, ПЛЯБАНІІ І ФАЛЬВАРКУ Ў ПАРАФІІ МІР У 1772 Г.

Скарачэнне

Гісторыя касцёла св. Мікалая ў Міры пачынаецца на мяжы XVI-XVII вякоў. Касцёл быў пабудаваны з фундацыі князя Мікалая Кшышгафа Радзівіла “Сіроткі”.

Канэкрацыя яго адбылася ў 1605 годзе. Прадстаўлены інвентар касцёла, плябаніі і фальварку ў Міры з 1772 г. адлюстроўвае гісторыю парафіі, яе абсталяванне, стан насельніцтва і ўсё тое, што знаходзілася ў валоданні парафіі, як у выглядзе касцельных прыладаў, так і ў выглядзе парафіяльнай маёмасці. Інвентар уключае падрабязны пералік павіннасцяў парафіян перад парафіяй і дакладнае апісанне прыкасцельных пабудоў. У канцы прадстаўленага інвентара з 1772 г. знаходзіцца далучаная анкета з падрабязнымі пытаннямі адносна духавенства, якое працуе ў парафіі, парафіяльнай маёмасці, а таксама плябаніі і фальварку. Анкета, якая паходзіць з 1762 г., была накіравана пробашчу мірскай парафіі тагачасным Віленскім біскупам (з 1762 г.) Ігнатам Якубам Массальскім (1727-1794 гг.). Анкета падпісана апостальскім натарыусам кс. Станіславам Сабалеўскім і пробашчам у Міры кс. Бенедыктам Цішэўскім.

Ключавыя словы: гісторыя Польскі Крэсаў Усходніх; гісторыя Касцёла; Парафія св. Мікалая Біскупа ў Міры.

Перевод Лауры Михайлик

ИНВЕНТАРЬ КОСТЕЛА, ПРИХОДСКОГО ДОМА И ФОЛЬВАРКА
В ПРИХОДЕ МИР В 1772 Г.

С о д е р ж а н и е

История костела св. Николая в Мире берет свое начало на рубеже XVI-XVII веков. Костел был построен на средства князя Николая Христофора Радзивилла «Сиротки». Освящение храма состоялось в 1605 г. Представленный инвентарь костела, приходского дома и фольварка в Мире с 1772 г. отражает историю прихода, его обустройство, состояние населения и имущество, находящееся в его владении, как в виде костельной утвари, так и в виде приходских владений. Инвентарь включает подробный перечень повинностей прихожан в отношении прихода и тщательное описание хозяйственных построек возле костела. В конце представленного инвентаря с 1772 г. находится приложенная анкета, содержащая подробные вопросы относительно приходского духовенства, владений прихода, а также приходского дома и фольварка. Анкета, которая относится к 1775 г., была направлена мирскому настоятелю тогдашним Виленским епископом (с 1762 г.) Игнатием Иаковом Массальским (1727-1794). Анкета подписана апостольским нотариусом о. Станиславом Соболевским и настоятелем в Мире о. Бенедиктом Цишевским.

Ключевые слова: история польских Восточных Крессов; история Католической Церкви; Приход св. Николая Епископа в Мире.

Пераклад Лауры Михайлик